Staroidijska medicina

V. Drecun¹

Arheolo{ ka istra`ivawa su pokazala da je na podru-ju I ndije postojala civilizaci-ja u vremenu 6000 do 5000 godina p. n. e., a mo`da i jo{ ranije. Dokazano je postojawe dobro konstruisanih gradskih naseqa sa ku-}ama koje su imale kupatila sa teku}om vo-dom, a postojao je i sistem javne kanalizaci-je. O medicini u ovom periodu indijske civilizacije nema prakti~no nikakvih podataka. Ovu civilizaciju pokorila su arijevska plemena koja su do{ la sa severa, sa prostora iranskog platoa, oko 1600. godine p. n. e. Do{ qaci su prihvatili mnoga dostig-nu}a indijske civilizacije i izme{ ali se sa domorocima, a iz te me{ avine nastao je arijevski indijski narod. Osvaja~i su done-li vi{ e dijalekata koji pripadaju indoe-vropskim jezicima, ali od wih je prihva}en *sankrit ski dijalekat* koji je op{ teprihva}en na prostorima I ndije i slu`io je za ~uvawe i { irewe indijske civilizacije kroz vekove.

Najstarija i najsvetija kwiga starih indijaca je *Veda*, { to u prevodu zna~i znawe. Najstariji i prvi deo Vede je *Rig Veda*, koja se sastoji od himni bogovima i drugih verskih tekstova. Du`e vremena posle Rig Vede nastaje *At arva Veda* (Atharva Veda) u kojoj pored verskih sadr`aja postoji i deo o bolestima. To je prvi indijski dokument u kome se pomiwe le~ewe i druge medicinske aktivnosti. Tuma~ewa bolesti i le~ewa u ovom dokumentu su ~esto veoma primitivna i optere}ena magijskim elementima i vra~awem. Tokom vekova me|u starim I ndijcima se gomilaju nova znawa, nastaju nova tehni~ka i druga saznama i otkri}a i sa tim se bitno mewa pristup medicini. Nova

medicinska saznama starih I ndijaca sakupcena su i opisana u kwizi *Ajur Vedi* (*Ayur Veda*), ~iji naziv zna~i znawe `ivota (ili o dugom `ivotu). Deo Ajur Vede koji se odnosi na znawa iz medicine ~ine ^arakin zbornik (*Charaka Samhita*) i Su{ rutin zbornik (*Sushruta Samhita*).

^arakin zbornik

Ovaj zbornik predstavqa indijsko shvata-we interne medicine, i sa Su{ rutinim zbornikom predstavqa osnovu za upoznavawe i razumevawe stare indijske medicinske teorije i prakse nastale nezavisno (i ranije) od starogr~ke medicine. Tekst je pisao ^araka sanskritskim pismom. Nema ta~nih podataka o tome kada je ^araka `iveo, kao ni o tome da li je on sam pisao taj tekst, ili ga je samo uredio i u wega ugradio znawa starijih lekara, ili se pak radi o tekstu koji su sastavili pripadnici jedne medicinske { kole. Bez obzira ko je autor ovoga teksta, iz wega se vidi da je tada u I ndiji (oko pet vekova p.n.e.) postojalo veliko medicinsko znawe. Mnoge preporuke iz ovoga teksta imaju i danas mesto u medicinskoj praksi. Tako, u ovom zborniku se zahteva da lekar mora znati i razumeti kako i za{ to nastaje bolest i da vi{ e ula`e napore da spre~i wen nastanak kod ~oveka. A, ako bolest ipak nastane da ume da je le~i.

U ovom rukopisu se prvi put pomiwu fiziologija, etiologija i embriologija. On prvi pomiwe metabolizam i imunitet. Prema konceptu iz ovog teksta organizam ~oveka funkcionizuje na tri osnovna principa -

---

¹ Prof. dr Vasilije Drecun

doshe (*doshe*). 1. kretawe (*dosha vata*), 2. transformacija (*dosha pitta*) i 3. vla`ewe i stabilnost (*dosha kapha*). Kao doshe, osnovni principi funkcionisawa se ponekad u ovom tekstu ozna~avaju i telesne te~nosti (`u~, telesni sekreti i gasovi). Ove principe stvaraju krv, meso i sr` iz uzete hrane. Koli~ina stvorenih principa zavisi od koli~ine uzete hrane, ali se bitno razlikuje me|u jedinkama ~udskog roda, zbog toga { to se te jedinke me|usobno veoma razlikuju. Kada u organizmu ~oveka do|e do poreme}aja ovih principa, nastaje bolest. Zadatak lekara je da pomo}u lekova i drugih mera uspostavi (povrati) ravnote`u ovih principa.

Autor ovog rukopisa je poznao osnovne principe genetike i nasle|ivawa. On je prou~avao anatomiju ~udskog tela, ali brojni zak~ci o tome nisu bili ta~ni. Ovde se veruje da u organizmu ~oveka ima 360 kostiju uk~u~uju}i i zube. Verovao je da srce ima samo jednu {up~inu i da predstavlja kontrolni centar. Smatrao je da je celo telo povezano sa srcem preko trinaest glavnih kanala, a da pored wih postoji veliki broj kanala razli~ite veli~ine koji odnose hranjive materije po organizmu, a istovremeno slu`e za odstranivawe produkata wihove razgradwe. Za~ep~ewe nekog od glavnih kanala dovodi do pojave bolesti u ~udskom organizmu.

Ceo tekst ^arakinog zbornika pode~en je u osam celina i 120 poglav~a. Doprinos ovog teksta ogleda se u slede}em:

- postoji vrlo racionalan pristup uzrocima nastanka i le~ewu bolesti,
- isti~e zna~aj vr{ewa objektivnog ispitivawa bolesnika
- poseban zna~aj pridaje direktnom posmatrawu bolesnika (danas je to metoda koja se zove inspekcija bolesnika),
- vrlo racionalno procewuje da uspeh le~ewa bolesnika zavisi od:
  - a) **lekara** koji treba da potpuno shvata i prihvata teorijska i prakti~na znawa, da ima bogato iskustvo, da je mudar i da je ~ist (da po{ tuje higijenske propise u svom radu),

b) **lekova**, koji treba da se primene u adekvatnoj koli~ini, da su prihvatqivi za bolesnika i da su efikasni,

v) nege **bolesnika**, pri ~ijem izvo|ewu treba po{tovati propisane tehnike nege, prihvatati i po{tovati bolesnika i po{tovati higijenske propise pri nezi bolesnika i od

g) **bolesnika**, koji treba da ima dobro pam}ewe i sposobnost da shvata, da prihvata instrukcije od lekara i da ume da opi{e svoje tegobe.

Su{rut in zbornik

Su{ruta je `iveo i radio u Benaresu na obali reke Ganga u severnoj Indiji negde izme|u 600. i 500. godine p.n.e.. Postoje i mi{~ewa da je to bilo znatno kasnije (I-II vek p.n.e.). Zbornik koji je sa~inio pod nazivom *Sushruta samhita*, i koji je pisan sanskritskim pismom, ima 1700 stranica teksta (engleski prevod) i sadr`i opise vi{e od 300 hirur{kih procedura i opise 120 hirur{kih instrumenata. Ovaj spis je prevashodno hirur{ki dokument, ali ima i druge delove, kao {to je deo o le~ewu lekovima, deo o patologiji, anatomiji, o poro|uqstvu, biologiji, o o~nim bolestima i wihovom le~ewu, o higijeni i deo o psihologiji. Smatra se da je Su{ruta sakupio rasuta iskustva starijih lekara (svojih prethodnika) hirurga i druga medicinska znawa u seriju rukopisa. Wegovi opisi i klasifikacija bolesti su zadivcuju}e bliski modernim shvatawima medicine. Danas se smatra dokazanim da je on izveo prvu radikalnu prostatektomiju. Bio je veliki majstor i u~iteq plastil~ne i rekonstruktivne hirurgije, zbog ~ega ga danas smatraju *ocem ove grane hirurgije*. Zanimqivo je obja{ewe otkuda toliko interesovawe starih indijskih lekara za plasti~nu hirurgiju. Prema tada{wem indijskom zakonu mnogi gresi (na primer bra~no neverstvo) ka`wavani su odsecawem nosa ili u{iju, a i zbog ~estog obolevawa od lepre koja dovodi do mutilacija perfer-

nih delova tela (pa i nosa), postojala je velika potreba za nadome{ tawem nedostaju}eg dela tela (nos, u{ i i sl.). Zahvaquju}i tim ~iwenicama, staroindijski lekari su veoma usavr{ ili tehniku rinoplastike (plasti~na operacija nosa), tako da opis te procedure koji je dao Su{ ruta skoro da je identi~an sa tehnikom koja se primewuje danas.

Originalni rukopis Su{ rutinog zbornika na `alost nije pre`iveo. Tekst koji se danas koristi je kopija ranijih kopija i revizija, verovatno, brojnih ranijih revizija. Nije te{ ko zakqu~iti da je originalni Su{ rutin tekst mnogo mewan kroz vekove, ali, osnovna vrednost wegovih ideja ipak je o~uvana.

U po~etku ovog spisa Su{ ruta govori o sprovo|ewu obuke i u~ewu medicine, ali pre svega govori o tome kako odabrati nekoga za u~ewe medicine, kako ga incijalno usmeriti, i o tome kako svaki student mora polo`iti *zakletvu* (koja je veoma sli~na Hipokratovoj zakletvi). Insistira na svakodnevnoj obuci, naro~ito wenom prakti~nom delu, zahtevaju}i od wih da pre kori{ }ewa instrumenata na bolesniku poka`u i doka`u mudrost i dobro savladanu profesionalnu tehniku i ve{tinu. On je dao definciiju bolesti na slede}i na~in: ~ovek je rezervoar bilo koje odre|ene bolesti, a ona koja je dokazana kao izvor muke ili bola za wega ozna~ava se kao bolest. Navodi da, prema uzroku koji je izazvao bolest, postoje ~etiri vrste bolesti i to: *t raumat ske, t j. izazvane spoqa{ wim fakt orima, t elesne, du{ evne i prirodne*. Me|utim, bolest mo`e nastati i kao posledica nekog greha koji je po~inio neki od predaka bolesnika (stari Indijci su verovali u neuni{tivost i transmigraciju du{e), kao i zbog poreme}aja telesnih te~nosti. Telo ~oveka se sastoji od slede}ih sedam elemenata: `u~, krv, meso, mast, kost, sr` i seme, a svaki od wih se pretvara u drugi element posle pet dana.

I ako su za staroindijske lekare bili jako va`ni dobro i zlo i wihov uticaj na pojavu i tok bolesti, Su{ ruta daje {iroka

uputstva u vezi s postavqawem dijagnoze. Preporu~eno je detaqno raspitivawe kod bolesnika (anamneza) i ispitivawe pomo}u svih pet ~ula. Meren je puls bolesnika. Probawe urina bolesnika da bi se ustanovilo da li je on sladak ({e}erna bolest). Staroindijski lekari su bili veoma dobri i pa`qivi posmatra~i, na osnovu ~ega su, pomo}u odre|ivawa konstitucije tela davali prognozu bolesti. U Su{ rutinom zborniku su detaqno opisane tuberkuloza plu}a, ko`ne bolesti, ukqu~uju}i i lepru, {e}erna bolest, urolu{ke bolesti, ciroza jetre i ascites, koji je povezan sa cirozom jetre, i neke vrste groznica. Tako|e, vidi se da su znali za epilepsiju i druge konvulzivne bolesti, hemiplegiju, elefantijazu, apscese, osteomijelitis, babilonu groznicu, skrofule (tuberkuloza limfnih `lezda), gu{u i polno prenosive bolesti. Ukupan broj bolesti koji je opisan u Su{ rutinom zborniku iznosi 1120. Prema ovom zborniku, le~ewe je uvek sadr`avalo molitve i izgovarawe magi~nih re~i. Daqe, primewivane su procedure ~i{ }ewa (laksativna sredstva, davawe sredstava za izazivawe povra}awa i venskacija, odnosno pu{tawe odre|ene koli~ine krvi). Preporu~ivane su razli~ite dijetete. Od lekova su kori{ }eni lekovi biqnog, `ivotiwskog i mineralnog porekla. Naro~ito su bili popularni lekovi biqnog porekla, tako da Su{ ruta navodi 760 takvih lekova. Staroindijski lekari dobro su poznavali otrove i le~ewe trovawa, bili su vi~ni i uspe{ni u re{avawu problema nastalih ujedima zmija.

I ako je staroindijska medicina zadr`ala teolu{ke uticaje i tuma~ewa, {to je bitno usporilo wen pravi nau~ni razvoj, mo`e se re}i da je ona imala veliki uticaj na razvoj medicine u Kini, Indokini, Indoneziji, centralnoj Aziji, Tibetu i Japanu. Mo`e se zakqu~iti da je ova medicina uticala i na starogr~ku medicinu, naro~ito posle osvajawa Aleksandra Makedonskog na Bliskom istoku i Aziji.